

שלוש ארבע ולעבודה' - זכויות העובדים בישראל

מערך שיעור לרגל ציון היום הבינלאומי לזכויות האדם תשע"ח

ראצינול:

זכויות העובדים מעוגנות בחקיקה הישראלית אך גם במסורת היהודית ארוכת השנים. במערך שיעור זה נברר מהן זכויות אלה, תוך התייחסות להתאמת החקיקה המודרנית למציאות המשתנה. להשלמת התמונה, נביא מספר דוגמאות של יוזמות אזרחיות שמטרתן להבטיח את זכויות העובדים. השיעור מיועד לכיתות התיכון ט-י"ב. אורכו כשעה וחצי.

מהלך:

1. להקדים: זכויות עובדים הן תנאי בסיס לכל אדם במקום עבודתו: הזכויות לשכר הוגן, לתנאי עבודה הולמים, להגנה מפני אבטלה, לחוסר אפליה ביחס לעובדים אחרים וכן הלאה, מעוגנות כולן בהכרזה לכל באי עולם ובחקיקה הבינלאומית והישראלית. בשיעור זה נבקש לברר מהן זכויות העובד במסורת הישראלית ובחקיקה הבינלאומית ולברר מה תפקידה של החברה האזרחית בהקשרים אלה.

2. להקריין את הקדימון (טריילר) של סרטם של רונן זרצקי ויעל קיפר 'סופרוומן'. הסרט עוקב אחר קופאיות באחת מרשתות המזון הגדולות בארץ. <https://www.youtube.com/watch?v=eYfnCna6GXA> במהלך הצפייה לבקש מהתלמידים לכתוב מהם הצרכים של העובדות – למשל: שכר הוגן, קביעות, הפסקה וכן הלאה. לאסוף את תשובות התלמידים במליאה. לשאול: מה לדעתם המטרה של זכויות עובדים?

3. הרגישות לצרכים של עובדים וליחסים המורכבים שיש בין מעביד ועובד קיימת כבר בפסוקי התורה ומשם ממשיכה הלאה במקורות ישראל השונים. להלן ציטוטים שונים הלקוחים מארון הספרים היהודי:

חלקו את המקורות או הקרינו אותם על לוח הכיתה. בקשו מהתלמידים לכתוב ליד כל אחד מן המקורות איזו זכות או עקרון הוא מעגן, והאם לדעתם הוא רלוונטי למצבן של הקופאיות אותן ראינו בסרט ומדוע:

- זְכוּר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ. שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלַאכְתְּךָ. יוֹם הַשַּׁבְּעִי שַׁבָּת לַה' אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלַאכָה אֲתָה וּבִנְךָ וּבִתְּךָ עַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ וּבְהֵמַתְּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרֶיךָ". (שמת כ' ח')
- "לא-תַעֲשֶׂק אֶת-רֵעֶךָ, וְלֹא תִגְזַל; לֹא-תִלֵּין פְּעֻלַּת שְׂכִיר, אֲתָה--עַד-בֶּקֶר" (ויקרא י"ט י"ג)
- "פועל יכול לחזור בו אפילו בחצי היום!¹... דכתיב 'כי לי בני ישראל עבדים – עבדי הם, ולא 'עבדים לעבדים' (תלמוד בבלי, מסכת בבא מציעא י' ע"א)

¹ העובד זכאי להתפטר מעבודתו בכל עת שירצה, ואין לכוף עליו את חוזה העבודה.

- "מכל מקום אף בזמן הזה, ישמע חכם ויוסף לקח, שאם שכר אחד מבני ישראל ועבדו זמן מרבה או אפילו מועט, שיעניק לו בצאתו מעמו מאשר ברכו השם." (ספר החינוך מצווה תפ"ב).
- "השוכר את הפועלים, ואמר להם להשכים ולהעריב— מקום שנהגו שלא להשכים ושלא להעריב, אינו יכול לכופן; מקום שנהגו לזון, יזון; לספק במתיקה, יספק; הכול כמנהג המדינה." מסכת בבא מציעא פרק ז' משנה א'.

4. להסביר: המקורות הקדומים אינם מתאימים בהכרח לעת המודרנית, על המערכת הכלכלית והחברתית שלה. לפיכך, תוכן החקיקה העכשווית צריך להתאים לצרכיה של חברת העובדים המודרנית.

הביאו בפני התלמידים את סעיף כ"ג מתוך 'ההכרזה לכל באי עולם'² ובקשו מהם לסמן סעיפים הקשורים לחברה המודרנית (למשל, הזכות להתאגד, הזכות להגנה סוציאלית). כל אדם זכאי לעבודה, לבחירה חופשית של עבודתו, לתנאי עבודה צודקים והוגנים ולהגנה מפני אבטלה.

כל אדם, ללא כל אפליה, זכאי לשכר שווה בעד עבודה שווה. כל עובד זכאי לשכר צודק והוגן, אשר יבטיח לו ולבני ביתו קיום הראוי לכבוד האדם, שיושלם, אם יהיה צורך בכך, על ידי אמצעים אחרים של הגנה סוציאלית. כל אדם זכאי להתאגד באגודות מקצועיות ולהצטרף לאגודות כדי להגן על ענייניו.

5. סיכום ביניים: המסורת היהודית והחקיקה המודרנית מייצרות שתיהן מערך זכויות הבא להגן על העובדים, ועדיין, הסרט 'סופרוומן' משרטט תמונה עגומה של שכר נמוך ותנאים ירודים. אחד החוקים שהותאם במיוחד לתנאי העבודה של הקופאיות, ואף זכה לשם 'חוק הקופאיות', נכנס לתוקף בשנת 2007. החוק, פרי יוזמתם של חברי הכנסת יחימוביץ', סער, אורלב וסולודקין, אוסר על העסקת עובד בעמידה ללא צורך. כרזה שהועלתה לאתר הבית של ח"כ יחימוביץ' פנתה לעובדים, למעבידים, אך גם לקונים: "במקומות שבהם אין כסא לעובדים, חפשו את מנהל המקום ושאלו אותו מדוע אין החוק מיושם".³

שאלו את התלמידים: מדוע לדעתם אין מסתפק החוק בפנייה אל המעסיקים והעובדים אלא פונה אל הקונים גם כן? מה תפקידה של החברה האזרחית בכל הקשור לזכויות עובדים? מדוע לדעתכם יש לחברה האזרחית תפקיד בהקשר זה?

² ההכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות האדם אומצה והוכרזה על ידי עצרת האומות המאוחדות ב 10 בדצמבר 1948.

³ את הכרזה תוכלו לראות באתר הויקיפדיה תחת הערך 'חוק הזכות לעבודה בישיבה': https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%97%D7%95%D7%A7_%D7%94%D7%96%D7%98%D7%95%D7%A_%D7%9C%D7%A2%D7%91%D7%95%D7%93%D7%94_%D7%91%D7%99%D7%A9%D7%99%D7%91%D7%94

- 6. כסיכום** לשיעור בקשו מהתלמידים לאתר ולהביא לכיתה, דוגמאות ליוזמות אזרחיות נוספות שמטרתן להבטיח את שמירת זכויות העובדים.
- להלן אתרים אינטרנטיים שניתן להתחיל איתם ולהתגלגל מהם הלאה:
- תו התקן החברתי, עמותת במעגלי צדק:
<http://hevratova.org.il/?CategoryID=157&ArticleID=144>
 - ייצור ניירות עמדה, האגודה לזכויות אזרח בישראל:
<https://www.acri.org.il/he/30003>
 - עשיה חברתית בתעסוקה: ג'וינט:
[/http://employment.jdc.org.il](http://employment.jdc.org.il)